

A Hit Gyülekezete és az Orbán-rezsim

Az elmúlt években a magyar politikát komoly nemzetközi figyelem övezi. 2010 óta, amikor Orbán Viktor pártja kétharmados parlamenti többséget szerzett, Magyarország jelentős politikai átalakuláson ment keresztül. A megszilárduló Orbán-rezsim fokozatosan korlátozta a szólás- és sajtószabadságot, a tudományos kutatás és egyetemi oktatás szabadságát, erodálta az igazságszolgáltatás függetlenségét, aláasta a többpárti demokratikus rendszert, leépítette az egyenlő emberi méltóság feltételeit biztosító intézményrendszert. Ebbe a folyamatba illeszkedik a vallás és az egyházak életébe való állami beavatkozás. Az irodalom ezt a folyamatot autokratizálódásnak,¹ illiberalizmusnak,² demokratikus visszacsúszásnak vagy de-demokratizálódásnak³ nevezi. E folyamat eredményeként Magyarország az

Európai Unió első illiberális rezsimjévé,⁴ kívülről korlátozott hibrid rendszerévé,⁵ illetve, autokratikus berendezkedésű tagállamává⁶ vált.

Ez a rezsim politikatudományi szempontból választási autokrácia, ami a hibrid rezsim egyik, az önkényuralomhoz közelebb eső fajtája. Szociológiai megközelítésben társadalmilag beágyazódó vagy már épp beágyazott autokráciának tekinthető,⁷ amelyben a populizmus sikere szociokulturális jellegű, tehát nemcsak a vezető stratégiája, hanem a vezető és a társadalom közötti, történetileg kialakult interakció tartja fenn.⁸ Számos európai és Európa

¹ Kis János. 2019. Demokráciából autokráciába: A rendszertipológia és az átmenet dinamikája. *Politikatudományi Szemle*, 28 (1) 45–74. Vanessa A. Boese et al. 2022. State of the world 2021: Autocratization changing its nature? *Democratization* 29 (6), 983–1013. Seraphine Maerz et al. 2020. State of the world 2019: Autocratization surges—resistance grows. *Democratization* 27(6), 909–927.

² Csillag Tamás & Iván Szelényi. 2015. „Drifting from liberal democracy: traditional/neo-conservative ideology of managed illiberal democratic capitalism in post-communist Europe”. *Intersections*, 1(1), 1–31.

³ Matthijs Bogaards. 2018. „Democratization in Hungary: Diffusely defective democracy”. *Democratization*, 25 (8), 1481–1499. Benedek István. 2019. „Demokratizáció Magyarországon a demokráciaindexek fényében”. *Politikatudományi Szemle*, 28 (2) 101–129.

⁴ R. Daniel Kelemen. 2017. „Europe’s other democratic deficit: National authoritarianism in Europe’s democratic union”. *Government and Opposition*, 52 (2), 211–238.

⁵ Bozóki András & Dániel Hegedűs. 2018. „An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union”. *Democratization*, 25 (7), 1173–1189.

⁶ ^ Maerz et al. 2020. op. cit.

⁷ Bozóki András & Fleck Zoltán. 2023. „Beágyazódó autokrácia: Fogalmi közelítések az új önkényuralomhoz”. *Mozgó Világ* 40 (10), 17–40. Bozóki András & Fleck Zoltán. 2024. *Embedded Autocracy: Hungary in the European Union*. Lanham – London – New York: Rowman & Littlefield, Lexington Books.

⁸ Vö. Pierre Ostiguy. 2017. „Populism: A socio-cultural approach”. In Cristóbal Rovira Kaltwasser et al. *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press.

bátorsága szembenézni az Európai Unióval”.⁹ A floridai republikánusok elismerték, hogy a magyarországi LMBTQ-ellenes jogszabályok inspirálták saját „Ne mondd, hogy meleg” törvénytervezetüket, amely megtiltja az LMBTQ-témákat tartalmazó szexuális felvilágosítást az állami iskolákban.¹⁰ Orbán élvezi Donald Trump támogatását, és ő volt a 2022-es befolyásos texasi *Conservative Political Action* (CPA) konferencia nyitó előadója.¹¹

A kormány e változásokat politika-ileg keresztény-nacionalista narratívával mutatja be, és Magyarországot a keresztény Európa utolsó bástyájaként ábrázolja mind a muszlim bevándorlókkal, mind pedig a nyugati liberális kozmopolitizmussal szemben. Habár a lakosság közel fele nem tartja magát vallásosnak, az egyházak kulcsszerepet játszanak az Orbán-rezsim legitimálásában és fenntartásában. Erdő Péter bíboros, a magyarországi római katolikus egyház vezetője például 2023-ban részt vett a zárt körű kötcsei pikniken, Orbán Viktor és köre találkozáján. Orbán különösen szívélyes kapcsolatokat ápol a református egyház-

zal, amelynek püspöke, Balog Zoltán korábban két Orbán-kormány minisztere is volt. Hasonlóképp az Orbán-rezsim támogatójává vált Köves Slomó ortodox rabbi, az EMIH Magyar Zsidók Szövetségének vezetője. Ezek az egyházak és hitközségek évente rendszeresen milliárdos állami támogatásokat kapnak, vezetőik pedig magas állami kitüntetésekben részesültek az Orbán-rezsimben.

Tanulmányunk a viszonylag új pünkösdista felekezetet, a Hit Gyülekezete történetét dolgozza fel, amely a 2010-es években vált igazán ismertté és szerzett jelentős politikai befolyást. A Hit Gyülekezete szerepének vizsgálata segít értelmezni a karizmatikus kereszténység ideológiai szerepét az Orbán-rendszerben, és ezáltal hozzásegít a rendszer természetének jobb megértéséhez. Ez azért is fontos, mert a rendszer ma már nemcsak a történelmi keresztény egyházakat, hanem a kisebb, karizmatikus gyülekezeteket is felhasználja vallás- és kultúrpolitikai üzeneteinek közvetítésére.¹²

A Hit Gyülekezete evangéliumi karizmatikus pünkösdi keresztény felekezet. A közösség 1979-ben illegálisan alakult az államszocializmus idején, és a rendszerváltás után indult növekedésnek. Az utóbbi évtizedben a Hit Gyülekezete az egyszázalékos szja-felajánlások alapján a negyedik-nyolcadik legtámogatottabb egyházak közé tartozik. 2010 előtt a Hit Gyülekezetét széles körben a liberális politikai szervezetekkel, főleg az SZDSZ-szel hozták kapcsolatba. Ez nem volt véletlen, hiszen a rend-

⁹ G. Szakacs & K. Than. 2018. „From liberal hero to right-wing icon, Orbán’s appeal trumps rivals”. Reuters. <https://www.reuters.com/article/hungary-election-orban/from-liberal-hero-to-right-wing-icon-orban-appeal-trumps-rivals-idNKBN1HG0AA>. Hasonlóan vélekedett Orbánról a szerb Vučić és a lengyel Kaczyński is.

¹⁰ Andrew Marantz. 2022. „Does Hungary offer a glimpse into our authoritarian future?” *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2022/07/04/does-hungary-offer-a-glimpse-of-our-authoritarian-future>

¹¹ D. Smith. 2022. „Viktor Orbán turns Texas conference into transatlantic far-right love-in”. *The Guardian*, August 6. Flora Garamvölgyi & David Smith. 2023. „Republicans to meet allies of Hungary’s Viktor Orbán on ending Ukraine aid”. *The Guardian*, December 10.

¹² Vö. Stefano Bottoni. 2023. *A hatalom megszállottja: Orbán Viktor Magyarországa*. Budapest: Magyar Hang.

szerváltás idején a demokratikus ellenzékéből kinőtt liberális párt tagjai számítottak vezető antikommunista erőnek, és ez a marginalizált helyzetű Hit Gyülekezete számára fontos szempont volt. A Hit Gyülekezete társadalmi elismerésre törekedett, és néhány prominens tagja már a Szabad Demokraták Szövetségének megalakulásában is aktívan részt vett. Az 1988 novemberében tartott pártalapító ülésen jelen lévő képviselők szavazata döntő volt abban, hogy az alapítók a Szabad Demokraták Szövetsége elnevezést választották az ugyancsak sokak által javasolt Radikális Demokraták helyett. A gyülekezet néhány képviselője, például Hack Péter és Mészáros István, 1990-től tagja volt az SZDSZ parlamenti frakciójának, és fontos szerepet játszott a párt politikájában.

A Hit Gyülekezete a 2000-es évekre közel százezer követőt gyűjtött és tovább növelte befolyását. A gyülekezet alapítója és vezető lelkésze, Németh Sándor fokozatosan megkerülhetetlen tényezővé vált azzal is, hogy tulajdonosa lett a *Hetek* című hetilapnak, valamint részesedést vásárolt az ATV televízióban, amely a gyülekezet vasárnap reggeli miséit közvetítette. Közben, nem függetlenül az SZDSZ hanyatlásától, a gyülekezet tagjai nemcsak a liberális párt parlamenti frakciójából, hanem a pártból is kiléptek. A liberálisok kezdeti támogatására szükségük volt egyházuk társadalmi elismertségének megszerzéséhez, de később az abortusz, a válás, a melegházasság és az LMBTQ emberekkel való bánásmód kérdéseiben elhatárolódtak a párttól.

A Hit Gyülekezete azonban nem hagyta el a politika terepét. Orbán

2010-es földcsuszamlásszerű győzelmét követően a gyülekezet átállt Orbánhoz és a Fideszhez. A következő választásokon Németh mint vezető lelkész nyíltan támogatta Orbánt. Egyetértettek a hagyományos férfi- és női szerepekre épülő konzervatív családpolitikában, a felvilágosodásellenes ideológiában csakúgy, mint a Netanjahu vezetete izraeli kormány feltétel nélküli támogatásában és az amerikai Republikánus Párttal való szorosabb kapcsolatukban. Mindezeket túlmenően a gyülekezet kész volt arra is, hogy visszhangozza Orbán iszlamofób és bevándorlásellenes retorikáját. Mára a Hit Gyülekezete az Orbán-rezsim egyik leghűségesebb vallási támogatójává vált.

Habár a Hit Gyülekezete jelentős befolyással bír Magyarországon, és az illiberális politikai erők és az egyházak hazai kapcsolatáról egyre több szakcikk jelent meg,¹³ mégis alig készült a gyülekezetről tudományos munka. E tanulmányunk ezt a hiányt kívánja pótolni, a Hit Gyülekezete tevékenységét az Orbán-rezsim kontextusába helyezi, és az egyház politikai szerepét elemzi a 2010 óta eltelt időben. Cikkünk Németh Sándornak az Orbán-rendszerre vonatkozó nyilvános kijelentéseit tekinti kiindulópontnak. Nyilvános politikai kommunikációjában a lelkész az iszlámhitű bevándorlókra

¹³ Vö. Ádám Zoltán & Bozóki András. 2016. „State and faith: Right-wing populism and nationalized religion in Hungary”. *Intersections* 2(1), 98–122. Ádám Zoltán & Bozóki András. 2016. „The God of Hungarians: Religion and right-wing populism in Hungary”. In N. Marzouki, D. McDonnell, and O. Roy eds. *Saving the People: How Populists Hijack Religion*. London: Hurst & Company, 129–147.

és egyéb bevett populista témákra összpontosít. A Hit Gyülekezete precedensként szolgál a keresztény jobboldal és a nacionalista-populista mozgalmak európai összefonódásának demonstrálására, különösen olyan időszakban, amikor a nagy, történelmi hagyományokkal rendelkező keresztény egyházak pénzügyi és politikai függőségben vannak a kormánytól.

Először, a Hit Gyülekezete és társadalmi és kulturális kontextusának jobb megértése érdekében összefoglaljuk Magyarország politikai és vallási térképét, majd röviden ismertetjük a nagyobb keresztény felekezetek politikai szerepét és státuszát Orbán Magyarországon. Ezt követően, rátérve a Hit Gyülekezetére, bemutatjuk annak történetét, felemelkedését, és elemezzük a rendszer egyre hangosabb támogatójaként betöltött politikai szerepét.

A magyarországi vallásgyakorlás

A 2011-es népszámlálás szerint a magyarok többsége keresztény vallású. A legtöbben római katolikusnak (az összlakosság 39 százaléka), reformátusnak (11,6 százaléka) vagy lutheránusnak (2,2 százaléka) vallották magukat. A lakosság 45,4 százaléka azonban nem sorolta magát egyetlen valláshoz tartozónak sem, illetve kifejezetten vallástalannak vagy ateistának vallotta magát.¹⁴

¹⁴ Vékony Dániel. 2021. „Hungary: Religion as the government’s political tool”. In A. Triandafyllidou and T. Magazzini eds. *Routledge Handbook on the Governance of Religious Diversity*. Oxon and New York: Routledge, 101–110. p. 103. Vékony Dániel & Egdūnas Raciū. 2023. „Governance of religious diversity in Central Europe: A religious nationalism inspired illiberal turn in

Történelmileg Szent István király 1000-es trónra lépése óta a katolikus kereszténység dominálja a vallást Magyarországon. A 16. századtól a protestáns áramlatok nagy befolyásra tettek szert, különösen az ország keleti részén.¹⁵ A kommunista diktatúra évtizedei alatt egyes vallási szervezeteket betiltottak. A rendszer által megtűrt egyházaknak együtt kellett működniük a rendszerrel.¹⁶

Több mint tíz évvel később, a 2022-es népszámláláskor az emberek 60 százaléka válaszolt a vallási hovatartozásra vonatkozó kérdésre. A nem válaszolók aránya jóval magasabb lett (40 százaléka), mint 2011-ben (27 százaléka). A 2022-es népszámláláskor a válaszadók 50,2 százaléka (2,9 millió fő) katolikusnak vallotta magát, míg 27 százaléka vallástalannak vagy ateistának. Ez 2011 óta, amikor több mint 3,8 millióan tartották magukat katolikusnak, erőteljes csökkenést mutat. A magyar protestánsok aránya 16 százaléka, míg a lutheránus evangélikusoké 3,1 százaléka.¹⁷

A kommunista rendszer 1989-es bukásával Magyarország nyitottá vált a vallásgyakorlás szabadsága előtt. 1990 és 2012 között a Magyar Köztársaság alkotmányának 60. cikke garantálta a szabad (nyilvános és magán) vallásgyakorlást. Ugyanez a

Hungary and Slovakia?” *Ethnicities*, December 1. <https://doi.org/10.1177/14687968231209517>

¹⁵ Nandor Dreisziger. 2016. *Church and Society in Hungary and in the Hungarian Diaspora*. Toronto: University of Toronto Press.

¹⁶ Terray László & H. David Baer. 2006. *The Struggle of Hungarian Lutherans under Communism*. College Station: Texas A&M University Press. Dreisziger. 2016. op. cit.

¹⁷ R. Kiss Kornélia. 2023. „Népszámlálás: Ötven százalék alá csökkent a vallásosok száma”. *Magyar Hang*, szeptember 26.

cikk megerősítette a vallás és az állam szétválasztását. Az alkotmány a vallási intézményeket egyházaknak nevezte függetlenül attól, hogy keresztény vagy nem keresztény felekezetről volt-e szó. Az ország legnagyobb muszlim közössége például a Magyarországi Muszlimok Egyháza nevet viseli. A bejegyzett egyházaknak joguk volt fakultatív vallásoktatást tartani az állami iskolákban, és államilag finanszírozott felekezeti iskolákat alapítani. A magyar jogszabályok lehetővé teszik az adófizetők számára, hogy jövedelemadójuk egy százalékát egy általuk választott, bejegyzett egyháznak adják. E jogi keret megváltoztatásához kétharmados parlamenti többségre volt szükség.¹⁸

A demokratikus Magyarországon a vallásgyakorlás liberális mércével mérve is teljesen szabad volt, mivel az állam és az egyház nemcsak alkotmányosan különült el egymástól, de az állam semlegességet hirdetett az egyházakkal és vallásokkal kapcsolatban. A liberális demokrácia húsz éve után azonban a magyar politika más irányt vett.¹⁹ Orbán Viktor

pártja nemcsak a mandátumok kétharmadát szerezte meg, hanem győzelmét követően egy sor új törvényt fogadott el, amelyek alapvetően újrászabályozták az életviszonyokat. Hamarosan világossá vált, hogy ami történt, az nem egyszerűen kormányváltás volt, hanem autokratikus fordulat. A korábbi demokratizálódási folyamatokat tudatosan visszafordították.²⁰ A politikai tájkép e változásai nagymértékben befolyásolták az állam és az egyház viszonyát.

2012. január 1-jén hatályba léptették Magyarország új alkotmányát, az Alaptörvényt. Bár az új alkotmány továbbra is garantálja a vallásszabadságot, több szinten is problematikus. Egyrészt diszkriminatív nyelvezetet használ, mert a preambuluma azt sugallja, hogy a magyar nemzetiség keresztény, holott Magyarországon jelentős zsidó kisebbség él, sőt, Európában az egyik legnagyobb.²¹ Ráadásul a magyarok nagy része nem nevezhető nyíltan vallásosnak, nemzeti identitása feltehetően nem vallási alapú. Az Alaptörvény megfogalmazása csökkenti a magyar tisztviselők felelősségét, amikor – a második világháború utolsó évében – magyar zsidók százezreit gyilkolták meg.²²

¹⁸ W. C. Durham & S. Ferrari. 2004. *Laws on Religion and the State in Post-Communist Europe*. Leuven: Peeters. 153–162. A. Črnič. 2007. „New religions in ‘New Europe’”. *Journal of Church and State* 49 (3), 517–551. G. Rosta. 2016. „Church and religion in Hungary: Between religious individualization and secularization”. In D. Pollack, O. Müller, and G. Pickel eds. *The Social Significance of Religion in the Enlarged Europe: Secularization, Individualization and Pluralization*. London and New York: Routledge, 187–206. Schanda Balázs. 2003. „Religion and state in the candidate countries to the European Union: Issues concerning religion and state in Hungary”. *Sociology of Religion* 64 (3), 333–348.

¹⁹ Lendvai Paul. 2012. *Hungary between Democracy and Authoritarianism*. New York: Columbia University Press. Kornai

János. 2015. „Hungary’s U-turn”. *Journal of Democracy* 26 (3), 34–48.

²⁰ Lendvai Paul. 2018. *Orbán: Hungary’s Strongman*. Oxford: Oxford University Press. Csanádi Mária et al. 2022. *The Dynamics of an Authoritarian System*. Budapest – New York: CEU Press.

²¹ Kovács András & Barna Imre. 2017. *Zsidók és zsidóság Magyarországon 2017-ben: Egy kutatás eredményei*. Budapest: Szombat.

²² Patrick Kingsley. 2018. „How Viktor Orbán bends Hungarian society to his will”. *The New York Times*. March 27. <https://www.nytimes.com/2018/03/27/world/europe/viktor-orban-hungary.html>.

A diszkurzív megkülönböztetés mellett az új alaptörvény a vallási közösségek jogállására vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazott.²³ Az Alaptörvény több száz gyülekezetet fosztott meg jogi státuszától, beleértve az állami forrásokat, amelyekre korábban jogosultak voltak, például az adófizetők egyszázalékos felajánlásaiból származó jövedelmüket. Ez az egyszázalékos adó jelentős bevételt jelent az egyházak, különösen a kisebb gyülekezetek számára. Az Orbán-kormány álláspontja szerint ez egy korábbi, visszaélésszerű támogatási rendszer törvényes reformja volt, míg a kritikusok úgy vélték, hogy ezzel a Fideszt bíráló vallási szervezeteket és vezetőiket büntették meg. A szabályozás ugyanakkor biztosította annak a 32 vallási szervezetnek a lojalitását, amelyek megtarthatták jogi státuszukat.²⁴

A Velencei Bizottság, amely az Európa Tanács független alkotmányjogi szakértőkből álló tanácsadó testülete, fenntartásait fejezte ki ezzel a szabályozással kapcsolatban. A bizottság megállapította, hogy a vallási szervezetek visszamenőleges hatályú törlése sérti az emberi jogi normákat.²⁵ Amint azt Uitz Renáta megjegyezte, „Magyarország az új alkotmánnyal és a vallás- és egyházszabadságról szóló új sarkalatos törvénnyel azon az úton halad, amellyel messze eltávolodik az európai

normáktól, és egy sajátos, merőben szokatlan rendszert épít ki.”²⁶ A jogszabály azonban hatályba lépett, és bizonyos módosításokkal a mai napig érvényben van.

A bevett történelmi egyházak korlátozott politikai vonzereje

A kommunista rendszer bukása óta az államtól névlegesen elválasztott és teljes vallásszabadságot élvező, nagyobb vallási felekezetek továbbra is az állam pénzügyeitől függték. Ez arra kényszerítette az egyházakat, hogy együttműködjenek a kormányokkal. A történelmileg kialakult egyházak – főként a katolikus és a református egyház – politikailag mindig is a jobboldalhoz álltak közelebb, és aktív szerepet játszottak a jobboldali politikai csoportok vallási háttérrel rendelkező tagjainak és szellemi támogatásának biztosításában.²⁷ A református egyház egyes részei például támogatták a Jobbikot annak szélsőjobboldali, antiszemita időszakában, a 2010-es évek elején. Hegedűs Loránt lelkész, egy budapesti belvárosi református felekezet vallási vezetője 2013-ban mellszobrot állíttatott Horthy Miklósnak, a két világháború közötti Magyarország kormányzójának, aki nemcsak zsidóellenes törvényeket vezetett be, de a második világháborúban a náci Németország szövetségeseként vett részt. Eközben Hegedűs lelkész felesége 2010–2019 között a Jobbik országgyűlési képviselője volt.²⁸ A

²³ Uitz Renáta. 2012. „Hungary’s new constitution and its new law on freedom of religion and churches: The return of the sovereign”. *Brigham Young University Law Review* 3, 931–966. p. 931.

²⁴ Kingsley. 2018. op. cit.

²⁵ Donald W. Hendon & Jason Hines. 2012. „Notes on church–state affairs”. *Journal of Church and State* 54 (3), 480–491. pp. 483–84.

²⁶ Uitz. 2012. op. cit. p. 965.

²⁷ Enyedi Zsolt. 2000. „Religious and clerical polarisation in Hungary”. In D. Broughton and H.-M. ten Napel eds. *Religion and Mass Electoral Behaviour in Europe*. London: Routledge, 157–176.

²⁸ Ádám Zoltán & Bozóki András. 2016. op. cit.

katolikus és a református egyház a 2015-ös menekültválság óta – amikor több százezer, többnyire muszlim vallású menekült utazott át Magyarországon – szimpatizált a kormány menekültellenes politikai kampányával. A válság csúcspontján Erdő Péter bíboros azt mondta, hogy a menekültek befogadása egyenlő lenne az emberkereskedelemmel, míg Kiss-Rigó László püspök, a legtöbb menekültet befogadó Délkelet-Magyarország katolikus püspöke nyíltan támogatta a kormány menekültellenes politikáját.²⁹

Orbán Viktor kormányaiban több keresztény vezető is volt, például a már említett Balog Zoltán református lelkész, aki 2012 és 2018 között az emberi erőforrások minisztere volt, 2021-ben pedig a Magyarországi Református Egyház elnöke lett. Novák Katalin korábbi családügyi miniszter, aki 2022 és 2024 között Magyarország köztársasági elnöke volt, ugyancsak nem rejtette véka alá kereszténységét. Novák konzervatív családi világnézetet propagált, és támogatta a gendertanulmányok megszüntetését az egyetemeken,³⁰ egyúttal részt vett a *World Congress of Families*, amerikai székhelyű keresztény-nacionalista csoport mun-

kájában is.³¹ A Fidesznek a polgári körű mozgalom révén a civil társadalmat meghódító politikája és domináns jobboldali politikai erővé válása részben szintén a vallási hovatartozáson, a keresztény felekezetek támogatásán és a „keresztény-nemzeti középosztály” maradékainak mozgósításán alapult a kétezres években.³²

Amikor a Fidesz 2010-ben hatalomra került, a történelmileg bevett keresztény egyházak közjogi megítélése megváltozott. Nőtték a kormány által juttatott költségvetési transzferek, és bővült a kvázi állami iskolák, kórházak és más intézmények működtetésében betöltött szerepük is. A katolikus és a református egyház egyre szorosabban működött együtt az állammal az Orbán-rezsim megszilárdulása idején.³³ Mindazonáltal a történelmi egyházak soha nem voltak elég erősek ahhoz, hogy döntő politikai befolyást gyakoroljanak az 1990 utáni Magyarországon. Az államszocialista rendszer évtizedei alatt Magyarország jelentős részben szekuláris országgá vált, a nagy keresztény egyházak szellemi befolyása gyengült.³⁴ Bár a demokráciába való átmenet biztosította a vallásszabadságot és felszabadította az egyházakat a közvetlen állami ellenőrzés alól, a rendszerváltás

²⁹ L. Frayer. 2015. „Hungary’s Catholics largely absent from refugee drama”. NPR, September 20. <https://www.iowapublicradio.org/2015-09-30/hungarys-catholics-largely-absent-from-refugee-drama>

³⁰ J.-I. Brugge. 2022. „Conservative Christian Novák takes office as president of Hungary”. Christian Network Europe. <https://cne.news/artikel/1110-conservative-christian-novak-takes-office-as-president-of-hungary>. Lázár György. 2018. „Katalin Novák, homophobic state secretary for family will speak in California”. *Hungarian Free Press*, September 21.

³¹ José Casanova. 2020. „Transnationalism and religion: The European Union, from Christian-Democratic project, to secular cosmopolitanism, to populist ‘Christian’ neo-nationalisms”. In F. Höhne and T. Meireis eds. *Religion and Neo-Nationalism in Europe*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 29–48. p. 43.

³² Greskovits Béla. 2020. „Rebuilding the Hungarian right through conquering civil society: The Civic Circles Movement.” *East European Politics* 36(2), 247–266.

³³ Gábor György. 2017. op. cit.

³⁴ Ádám Zoltán & Bozóki András. 2016. op. cit.

utáni Magyarországon, a korlátozott anyagi lehetőségek és viszonylag kis méreteik miatt a felekezetek mindig is a kormányzati támogatástól függtek. Habár az egyházak társadalmi és politikai státusza 2010 után nőtt, a történelmileg kialakult keresztény egyházak nem nyerték vissza meghatározó szellemi vonzerejüket. Különösen a fiatalabb generációk és a magasabb iskolázottságúak körében alakult ez így. Amikor például az Orbán-rezsim egyre radikálisabb politikai intézkedéseket hozott hatalma megszilárdítása érdekében,³⁵ a nagy keresztény felekezetek mozgósítási kapacitását korlátozottan találta.

Az Orbán-rezsim ideológiai radikalizálódása tehát nem a radikális keresztény csoportok nyomására történt. Lengyelországgal ellentétben³⁶ a nagy történelmi egyházak nem voltak abban a helyzetben, hogy a politikai kereszténység számára kiemelt pozíciót követeljenek. Ahelyett, hogy ezek az egyházak döntő befolyást gyakoroltak volna a magyarországi jobboldali politikára – ahogyan Lengyelországban a lengyel katolikus egyház konzervatív szárnya tette –, az Orbán-rezsim vezetői voltak azok, akik anyagilag ellenőrizték és politikailag felhasználták őket. A lengyel és magyar egyházak autonóm szervezeti kapacitásukban és politikai vonzerejükben gyökeresen eltérő pozícióit jelzi az a tény, hogy Lengyelországgal ellentétben az abortuszhoz való jog

korlátozása nem szerepelt a magyar jobboldali politika napirendjén.

Ez volt az a szélesebb társadalmi kontextus az Orbán-rezsim ideológiai radikalizálódása és a demokrácia eróziója idején, amelyben a Hit Gyülekezete mint viszonylag új, karizmatikus vallási mozgalom politikai jelentőségre tett szert.

A Hit Gyülekezetének rövid története

A vallásszabadság 2010 utáni korlátozása leginkább az úgynevezett új vallási szervezeteket, vagyis az államszocializmus bukása után létrejött vagy népszerűvé vált vallási mozgalmakat érintette. A rendszerváltást követő években ugyanis jelentősen megnőtt az új vallási mozgalmak száma Magyarországon. E mozgalmak egy része az ország kereszténység előtti történelméből merített ihletet, és az ősi magyar sámánizmus egy formáját öltötte.³⁷ A népszerű új vallási szervezetek közé tartozik a Krisna-tudatúak Nemzetközi Társasága és különböző buddhista csoportok. A nyugati nyitottság az amerikai típusú egyházakat is elhozta az országba, például a Jehova Tanúit, a baptistákat és a pünkösdistákat.³⁸ E csoportok közül a legnagyobb befolyással kétségkívül a Hit Gyülekezete bírt. Jelzésértékű, hogy ezt az egyházat nem érintette a 2012-es korlátozó jogalkotási reform, és meg tudta tartani kivált-

³⁵ Sata Róbert & Ireneusz Pawel Karolewski. 2020. „Caesarean politics in Hungary and Poland”. *East European Politics*, 36 (2), 206–225.

³⁶ Dorota Szelewa. 2021. „Populism, religion and Catholic civil society in Poland: The case of primary education”. *Social Policy and Society* 20 (2), 310–325.

³⁷ Tamás Szilágyi. 2015. „Emerging identity markets of contemporary pagan ideologies in Hungary”. In Kathryn Rountree ed. *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe*. New York: Berghahn Books, 154–174.

³⁸ A. Črnič. 2007. „New religions in ‘New Europe’”. *Journal of Church and State* 49(3), 517–551. p. 538.

ságos státuszát.³⁹

A Hit Gyülekezetének eredete a Kádár-korszakra nyúlik vissza. Alapítója és vezető lelkipásztora, Németh Sándor gyakorló katolikus családban született. Németh elbeszélése szerint megtérése a kommunista rendszer elnyomásával függött össze: 19 éves korában megpróbált megszökni Magyarországról, de a jugoszláv rendőrség elfogta. Miután hat napot töltött a börtönben, szorgalmasan olvasta a Bibliát, és elmondása szerint 1976-ban személyes találkozása volt Jézussal.⁴⁰ Felcséggel, Judittal együtt 1979-ben megalapította a Hit Gyülekezetét. A házaspár kezdetben egy budapesti magánháza tartott istentiszteleteket.

Teológiai támogatást és felszentelést – egyes források szerint felkenést⁴¹ – a floridai Fort Lauderdaleben működő Good News Church révén kaptak. Ezt a gyülekezetet Derek Prince, az amerikai pünkösdiszizmus egyik meghatározó alakja vezette. Az első tíz évben a házaspár és imakörük underground gyülekezetként végezték tevékenységüket. A Hit Gyülekezet azonban hamarosan sikeres lett, különösen a kommunista rendszer bukása és a nyilvános vallásgyakorlatok liberalizálása után. Némethék a pünkösdisták jóléti teológiáját adaptálták, ami hozzájárult az egyház népszerűségéhez a gazdasági rendszerváltás után.⁴²

³⁹ H. Folk. 2017. „Field note: Hit Gyülekezet: A sectarian state megachurch in Hungary”. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 20(3), 101–116.

⁴⁰ Eva S. Balogh. 2020. „Demons at work: The Assembly of Faith from the inside”. *Hungarian Spectrum*.

⁴¹ Balogh. 2020. op. cit.

⁴² Folk. 2017. op. cit. p. 102.

A jóléti teológia, más néven a jólét evangéliuma azt tanítja, hogy a hívőknek aktívan részt kell venniük a fogyasztásban, és törekedniük kell az anyagi jólét elérésére.⁴³ Ez a teológia különösen a gazdaságilag felemelkedő közép- és felsőbb rétegeket szólította meg a liberális piacgazdaság magyarországi kialakulását követően.⁴⁴

Alig négy évtized alatt a Hit Gyülekezet egy magánlakásban működő, földalatti gyülekezetből az ország egyik legnagyobb vallási közösségévé nőtte ki magát.⁴⁵ Az 1990-es években a Hit Gyülekezet a Budapest Sportcsarnokban tartott rendszeres istentiszteleteket, köztük tömeges keresztelési szertartásokat, és megközelítőleg 10 ezer hívőt számlált.⁴⁶ 2002 és 2008 között a Hit Gyülekezet több mint 70 százalékkal növelte egyszázalékos adófelajánlásait.⁴⁷ A szervezet vezetői 2016-ban azt állították, hogy 70 ezer tagjuk és 300 fiókgyülekezetük van Magyarországon. Az egyház további közösségeket is alapított a nyugat-európai és az amerikai magyar bevándorló közösségek számára. A Hit Gyülekezet budapesti központja Európa legnagyobb gyülekezeti helyévé vált

⁴³ Keith A. Roberts. & David Yamane. 2012. *Religion in Sociological Perspective*. London: Sage. p. 227.

⁴⁴ Folk. 2017. op. cit. p. 102.

⁴⁵ Folk. 2017. op. cit. p. 105.

⁴⁶ Tenkely, Cs. 2011. „The development of Pentecostalism in Central European countries: Hungary”. In W. Kay and A. Dyer. eds. *European Pentecostalism*. Leiden: Brill, 244–248.

⁴⁷ G. Rosta. 2016. „Church and religion in Hungary: Between religious individualization and secularization”. In D. Pollack, O. Müller, and G. Pickel eds. *The Social Significance of Religion in the Enlarged Europe: Secularization, Individualization and Pluralization*. London and New York: Routledge, 187–206. p. 193.

heti 8000 fős látogatottságával.⁴⁸ A 2022-es népszámlálási eredmények azonban világossá tették, hogy a Hit Gyülekezete osztozik a többi egyház sorsában, hiszen vesztett követőiből. Németh Sándor gyakran emlegette a százezer főre rúgó társadalmi bázist és a hetvenezer tagot, akik rendszeresen gyakorolják a hitéletet a gyülekezetben. 2022-re azonban kiderült, hogy a Hit Gyülekezetének csak feleannyi tagja van.

Időközben Németh politikai kapcsolatainak köszönhetően a Hit Gyülekezete bejegyzett egyházként jelentős összegű állami támogatásban részesült.⁴⁹ Míg 2020-ban még több mint 40 ezren fizettek számukra szja-hozzájárulást, addig 2022-re ez a szám 36 ezerre csökkent.⁵⁰ Nemcsak a tagság csökkent, de az egyháznak való adófizetési hajlandóság is. A Hit Gyülekezete egyre közelebb került az autokratizálódó Orbán-rezsimhez, és csökkenő társadalmi és vallási jelentősége ellenére is több milliárd forintot kap a rezsimtől.

Iszlamofóbia prédikálása

Mint már említettük, a Hit Gyülekezete korábban az SZDSZ-hez kapcsolódott, és a gyülekezet tagjai még a párt parlamenti képviselői között is megjelentek. Feltételezzük, hogy a Hit Gyülekezetének ehhez a liberális párthoz való ilyen közelségét leginkább a két csoport korábbi számkivetettsége indokolta, valamint közös elkötelezettsége a gazdasági liberalizmus és a polgári szabadságjogok, mindenekelőtt a vallásszabadság

mellett. A 2010-től az egyház új szövetségesre talált Orbán Viktorban és a Fideszben, amely már abban az időben is ultranacionalista és a legtöbb ideológiai kérdésben szociálisan konzervatív párt volt.⁵¹

Németh fokozatosan a muszlim migránsokat korlátozó orbáni bevándorlásellenes politika elkötelezett híve lett. Küldetésének tekintette a „keresztény Európa” védelmét és a magyar értékek megőrzését.⁵² Alig három héttel a 2018-as parlamenti választások előtt Németh a szöszékről arra buzdította híveit, hogy támogassák Orbánt és a Fideszt. Németh a vasárnapi istentiszteleteken arra figyelmeztette a gyülekezet tagjait, hogy az Orbán ellenzékére leadott szavazat nem más, mint „szavazat arra, hogy évente 10 ezer muszlimot engedjünk be Magyarországra”. A lelkész kijelentette, hogy a muszlimok „először terroristák, másodsor emberek”. Egyértelművé tette homofób nézeteit is, és arra figyelmeztetett, hogy az ellenzék be akarja vezetni a melegházasságot.⁵³

De Németh a prédikációján túl iszlamofób összeesküvés-mítoszokat is hangoztatott. A *Mandiner.hu* kormánypárti internetes portálnak adott interjújában azt állította, hogy „no-go zónák” léteznek az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Belgiumban, Németországban és

⁵¹ Dorit Geva. 2021. „Orbán's ordonationalism as post-neoliberal hegemony”. *Theory, Culture & Society* 38 (6), 71–93.

⁵² N. Jones-Gailani & G. Göbl. 2019. „Islamophobia in Hungary: National Report 2019”. In E. Bayrakli and F. Hafez eds. *European Islamophobia Report 2019*. Ankara: SETA, 388–407. p. 399.

⁵³ Christopher Adam. 2018. „Hungary's Pentecostal Faith Church endorses Viktor Orbán”. *Hungarian Free Press*

⁴⁸ Folk. 2017. op. cit. p. 103.

⁴⁹ Amerikai Magyar Népszava. 2023. „Leomlottak a hazugságok, fogy a Hit Gyülekezete”. *Amerikai Magyar Népszava*, szeptember 28.

⁵⁰ R. Kiss. 2023. op. cit.

Svédországban, továbbá szerinte Európát meghódítja az iszlám:

„Nyugat-Európában vannak a modern kalifátus szigetei. Az újságok ezeket no-go zónákként emlegetik. Sikerült olyan etnikai olvasztótégléket létrehozniuk, amelyekben az iszlám tanításait követő marokkói, afgán, iraki és szíriai bevándorlók már nem tartják fontosnak etnikai hovatartozásukat, helyette vallási hovatartozásuk lesz az elsődleges.”⁵⁴

Németh a nyugat-európai városokban szerinte zajló iszlám térhódítást a globalizációval és a nemzeti szuverenitás aláadására irányuló baloldali-liberális összeesküvéssel hozta összefüggésbe. Ezt az érvet Orbán Viktor is többször hangoztatta.⁵⁵ Németh felvetette, hogy „van egy pont, ahol a globalizáció és a kalifátus találkozik, mert a globalizáció a nemzeti identitás felszámolását is követeli.”⁵⁶ Még a baloldali liberálisok és a muszlimok szövetségét is elképzelt, és arra figyelmeztetett, hogy egy ilyen szövetség Magyarországon a demokrácia végét jelentené.⁵⁷ Mind ezt annak tudatában mondta, hogy a magyarországi muszlim lakosság létszáma marginális, mindössze néhány ezer emberről van szó, akik a teljes lakosság 0,3 százalékát teszik ki. A 2015-ös menekültválság előtt a muszlimok és az iszlám vallás nem volt téma a magyar közbeszédben.⁵⁸

⁵⁴ Idézi Novak. 2016. op. cit.

⁵⁵ Visnovitz Péter & Erin K. Jenne. 2021. „Populist argumentation in foreign policy: The case of Hungary under Viktor Orbán, 2010–2020”. *Comparative European Politics* 19 (6), 683–702.

⁵⁶ Idézi Novak. 2016. op. cit.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Csiszár, E. 2016. „Hungary”. In O. Scharbrodt et al. eds. *Yearbook of Muslims in Europe*. Leiden: Brill, 302–313. p. 303.

Az iszlamofób agitáció 2015 után vált dominánssá, amit egy sor célzott muszlim- és bevándorlásellenes kormányzati kampány erősített meg.⁵⁹

Németh valószínűsíthetően az iszlámmellenes érzelmek egyik leghangosabb képviselőjévé vált az országban.⁶⁰ A muszlim bevándorlók elleni agitációjában saját szubjektív tapasztalataira is épített, amelyeket a kommunista Magyarországon tapasztalt: „Meg kell védenünk a kereszténységet, mert a marxizmus is nagy kárt okozott a kereszténységnek, a kommunizmus is nagy kárt okozott a kereszténységnek. Nos, a kulturális marxizmusra gondolok, ami nem azonos a szocializmussal. Mi éltünk a szocializmus alatt, tudjuk, milyen károkat okozott a kereszténységnek. Azt gondolom, hogy ha megengedik Magyarország iszlamizálását, akkor a magyar kereszténység soha nem fog tudni talpra állni ebből.”⁶¹

Mint láthatjuk, Németh is használta az iszlamizáció kifejezést, amely az európai szélsőjobboldal körében gyakori kifejezésnek számít.⁶²

⁵⁹ Vö. Krekó Péter, Hunyadi Bulcsu & Szicherle Patrik. 2019. *Anti-Muslim populism in Hungary: From the margins to the mainstream*. Brookings. <https://www.brookings.edu/research/anti-muslim-populism-in-hungary-from-the-margins-to-the-mainstream/>. Armin Langer. 2021. „The eternal George Soros: Rise of an antisemitic and Islamophobic conspiracy theory”. In A. Krouwel and A. Önnersfors eds. *Europe: A Continent of Conspiracies: Conspiracy Theories in and about Europe*. London and New York: Routledge, 163–184. pp. 174–75. Sereghy, Zs. 2018. „Islamophobia in Hungary: National Report 2017”. In E. Bayraklı and F. Hafez eds. *European Islamophobia Report*. Istanbul: SETA, 305–324.

⁶⁰ Zolnay János. 2015. „A Hit Gyülekezetének dzsihadja”. *Beszélő*, október 19.

⁶¹ Idézi Novak. 2018. op. cit.

⁶² H. Vorländer, M. Herold, & S. Schäller.

Az olyan összeesküvés-mítoszok, mint az iszlamizáció, a nagy lakosságcsere és a Nyugat alkonya, egy titkos terv létezésére utalnak, amely a fehér európaiakat muszlim, illetve nem fehér bevándorlóokra cserélné. Az összeesküvés-elméletek szerint az ilyen tervek mögött gyakran a liberális elit vagy a zsidók állnak.⁶³ E mítoszokat nemcsak a jobboldali populisták terjesztik, hanem szélső-jobboldali terroristák is.⁶⁴ Németh esetében az európai migráció szálait mozgató titokzatos ellenség a magyar származású amerikai zsidó filantróp üzletember, Soros György volt.

Összeesküvés-mítoszok hirdetése

Más pünkösdista mozgalmakhoz hasonlóan a Hit Gyülekezete is feltétel nélkül Izrael-párti, és együttműködik a hasonlóan gondolkodó amerikai prédikátorokkal és szervezetekkel. Németh Sándor a keresztény cionizmust „szolgáltatának központi pillérévé” tette.⁶⁵ A keresztény cionizmus különböző neoprotestáns csoportok hitvallása, amely azt vallja, hogy a zsidók visszatérése a Szentföldre és Izrael állam 1948-as megalapítása a bibliai próféciáknak megfelelően

történt. Egyes keresztény cionisták úgy vélik, hogy a zsidók izraeli egymásra találása egyaránt jelzése és előfeltétele Jézus úgynevezett második eljövételének. Emiatt a különböző neoprotestáns egyházak, köztük a pünkösdisták, világszerte Izrael feltétel nélküli támogatói közé tartoznak.⁶⁶

A Hit Gyülekezete is részt vesz a keresztény cionista együttműködésben. Az egyház kapcsolatban áll a Nemzetközi Keresztény Nagykövetséggel, egy jeruzsálemi székhelyű keresztény cionista szervezettel, amely Jeruzsálemet Izrael fővárosának tekinti. Németh szövetséget kötött az izraeli knesszet keresztény szövetségesei frakciójával és az Izrael Szövetségesei Alapítvánnyal, amely az izraeli érdekeket támogatja az Egyesült Államok kongresszusában. Továbbá rendszeres kapcsolatban áll Pat Robertsonnal, a *Christian Broadcasting Network* alapítójával és elnökével, aki Némethhez hasonlóan átfogja a vallás, a politika és a média területét.⁶⁷

Balogh Éva történész felvetette, hogy a Hit Gyülekezete erős Izrael-párti álláspontja is erősíthette a Fideszhez fűződő kapcsolatát.⁶⁸ Amikor a Fidesz-kormány 2015-ben megkezdte menekültellenes kampányát, az iszlamofób hangok olyan mértékben uralták a közbeszédet, amilyenre Magyarországon még nem

2018. *Pegida and Right-Wing Populism in Germany*. London: Palgrave.

⁶³ A. Önnorfors, A. 2021. „Der große Austausch: Conspiratorial frames of terrorist violence in Germany”. In A. Krouwel and A. Önnorfors eds. *Europe: Continent of Conspiracies: Conspiracy Theories in and about Europe*. Oxon and New York: Routledge, 76–96.

⁶⁴ J. Ware. 2020. *Testament to Murder: The Violent Far-Right's Increasing Use of Terrorist Manifestos*. Den Haag: International Centre for Counter-Terrorism, p. 5.

⁶⁵ D. Hummel. 2017. „The new Christian Zionism”. *First Things: A Monthly Journal of Religion and Public Life* 274, 9–12.

⁶⁶ Y. Ariel. 2006. „Unexpected alliance: Christian Zionism and its historical significance”. *Modern Judaism*, 26(1), 74–100. Armin Langer. 2017. „Wessen Idee setzt Donald Trump in Jerusalem um?” Deutsche Welle. <https://www.dw.com/de/gastkommentar-wessen-idee-setzt-donald-trump-in-jerusalem-um/a-41719303>.

⁶⁷ Folk. 2017. op. cit. p. 103.

⁶⁸ Balogh. 2020. op. cit.

volt példa. A kormánynak a muszlim menekültekkel szembeni ellenszenvé szövetséget kovácsolt Netanjahu izraeli jobboldali miniszterelnökkel. Ez a szövetség az izraeli és a magyar jobboldali vezetés között elősegíthette Németh és a Hit Gyülekezete közeledését Orbánhoz.

„Szeretné, ha Magyarországon növekedne az antiszemitizmus, a cionizmusellenesség és a kereszténygyűlölet?” – kérdezte Németh egy bevándorlásellenes beszédében, utalva arra, hogy a muszlim lakosság számának növekedésével ezek a negatív érzelmek óhatatlanul növekedni fognak.⁶⁹ Az antiszemitizmusnak a muszlim bevándorlókra való háritása népszerű eszköz az iszlamofóbia és a bevándorlásellenes korlátozások népszerűsítésére.⁷⁰ Ez a framing azon a feltételezésen alapul, hogy a muszlim bevándorlók által hozott kulturális és vallási különbségek provokálják az antiszemita és keresztényellenes érzelmeket az európai társadalomban. A politikusok ezáltal a bevándorlást és az integrációt különféle társadalmi problémákkal azonosítják, és az antiszemitizmus és kereszténygyűlölet növekedését veszélyes következményként vetítik előre. A Fidesz politikusai például azt állítják, hogy a muszlim bevándorlás korlátozásával, valamint a Likud párttal való

szoros kapcsolattal védelmezik a helyi zsidó közösséget.⁷¹ Ez az állítás nemcsak politikai manőver, hanem arra is utal, hogy a muszlim bevándorlók fenyegetést jelentenek a zsidó közösségek számára. Ezáltal a politikai vezetők az antiszemitizmus elleni küzdelem látszatát keltik, miközben valójában a bevándorlásellenes retorikát használják fel politikai céljaik elérésére.

Az izraeli jobboldallal való szoros kapcsolat azonban még nem garancia az antiszemita üzenetek ellen. Németh állítólagos antiszemitizmus-kritikája ellenére ő és egyháza többször használt antiszemita kódokat például Soros György alakjával kapcsolatban. A Soros elleni összeesküvés-mítoszokban megjelenő elképzelés, miszerint Soros manipulálja a politikai folyamatokat Európában és világszerte, az antiszemita narratívák egyik gyakori eleme. Az ilyen antiszemita kódok mélyen gyökeresnek a történelem során kialakult zsidóellenes előítéletekben. A 19. század óta a különböző nacionalista mozgalmak gyakran zsidókat tettek felelőssé az ország gazdasági vagy társadalmi problémáiért és a modernitással asszociált társadalmi változásokért. Ezeket az összeesküvés-mítoszokat erősítette fel a magyar kormány, amely azt állította, mintha egyenesen Soros állt volna a 2015-ös menekültválság mögött. Ebben a narratívában Soros terve az volt, hogy a muszlim bevándorlók támogatásával csökkentse a kereszténység hatását Európában. Egy sor országos kormányzati kampányt követően – amelyek plakátokon és különböző médiacsatornákon egy-

⁶⁹ Benjamin Novak. 2018. „Faith Church leader denies being in cahoots with Fidesz”. *The Budapest Beacon*. Novak, Benjamin. 2018. „Faith Church founder Rev. Sándor Németh uses sermon to endorse Viktor Orbán and Fidesz”. *The Budapest Beacon*.

⁷⁰ E. Ózyürek. 2016. „Export–import theory and the racialization of anti-semitism: Turkish- and Arab-only prevention programs in Germany”. *Comparative Studies in Society and History* 58(1), 40–65.

⁷¹ Langer. 2021. op. cit. 177–178.

aránt zajlottak – a Fidesz-kormány benyújtotta a populárisan „Stop Soros”-nak elnevezett törvénycsomagot.

Az új jogszabály nemcsak korlátozta a civil szervezetek mozgásterét, fenyegetőleg még börtönbüntetést is beígért azon alkalmazottaiknak és aktivistáiknak, akik a menekülteknek segítettek.⁷² Ez a példa jól illusztrálja, hogy még a politikai döntéshozók és kormányzati intézmények is hajlamosak lehetnek a burkolt antiszemita narratívák megerősítésére, különösen akkor, ha politikai hasznot remélnek belőle.

Németh aktívan részt vett Soros démonizálásában. Rodney Howard-Browne amerikai lelkész a budapesti Hit Gyülekezetében tett látogatása után azt állította, hogy a magyar pünkösdisták „egymaguk rúgták ki Soros Györgyöt Magyarországról”. A lelkész felidézte, hogy Németh azért kérte előzetes segítségét, „mert Soros azon próbál dolgozni, hogy az én [Németh] pénzemet elzárja, és támadja a tizedet és mindent”.⁷³ Németh Soros állítólagos nemzetközi elitjéről szóló antiszemita toposzt is felhasznált egy „nemzetközi evangélikus-karizmatikus vezetőknél” címzett levelében, amelyben kijelentette, hogy „Soros és

más, titkos tevékenységet folytató befolyásos személyek mindent megtesznek azért, hogy megakadályozzák az antiglobalista, bevándorlásellenes, nacionalista és keresztény politikai erők megerősödését Európában”.⁷⁴ Ez az állítás nemcsak arra utal, hogy Soros György és mások egy rejtett, a nyilvánosság elől elrejtett globális hatalmat képviselnek, hanem összekapcsolja azt az antiszemita toposzokkal, amelyek szerint a zsidók titkos módon manipulálják a világ eseményeit a hatalom és befolyás megszerzése érdekében. Ez az elgondolás nemcsak a társadalmi feszültségeket és ellentéteket növeli, hanem hozzájárul az előítéletek és a gyűlölet erősödéséhez is, különösen a zsidó közösségekkel szemben.

Természetesen önmagában nem antiszemitizmus Sorost kritizálni. Az a felvetés azonban, hogy Soros és egy titkos nemzetközi elit a migráció előmozdításával próbálná aláásni a kereszténységet Európában, a hagyományos antiszemita kódokkal operál.⁷⁵ A Soros-összeesküvéselemletek is ilyen mítoszokon alapulnak, amelyek szerint a zsidók kollektíven összeesküvést szőnének a keresztények ellen és manipulálnák a világpolitika történéseit.⁷⁶

Bár a „zsidó” szót nem használták – se a Fidesz Soros-ellenes kampányában, se Németh kommunikációjában –, sokan ezt értették a soroosos kódok mögött. Ezt az is bizonyítja, hogy több utcai Soros-

⁷² Langer. 2021. op. cit. p. 167. Armin Langer. 2022. „Dog-whistle politics as a strategy of American nationalists and populists: George Soros, the Rothschilds, and other conspiracy theories”. In C. Schapkow and F. Jacob eds. *Nationalism and Populism: Expressions of Fear or Political Strategies?* Berlin and Boston: De Gruyter, 157–187. pp. 160–61.

⁷³ Stephen E. Strang. 2019. „Power of God falls on church that ‘singlehandedly kicked George Soros out of Hungary’”. CharismaNews. <https://www.charismanews.com/opinion/76065-power-of-god-falls-on-church-that-singlehandedly-kicked-george-soros-out-of-hungary>

⁷⁴ Németh. 2018. op. cit.

⁷⁵ Berend Nóra. 2022. „Renationalized history and antisemitism in Hungary”. *Israel Journal of Foreign Affairs*. <https://doi.org/10.1080/23739770.2022.2092983>.

⁷⁶ Armin Langer. 2021. op. cit. Armin Langer. 2022. op. cit. 162.

ellenes kormánypropagandát megromgáltak antiszemita feliratokkal és Dávid-csillagos graffitivel. Ez a fejlemény is azt sugallja, hogy a „zsidó” jelzót megkerülve, ám erre aszszociáló kódokat használtak Soros démonizálásával, hogy kifejezzék a zsidósághoz kapcsolódó negatív sztereotípiákat és előítéleteket a társadalomban. Ezt a módszert gyakran azért alkalmazzák, hogy elkerüljék az egyértelmű vádaskodást vagy felelősségre vonást, miközben mégis átadják a diszkriminatív üzenetet.

A Sorossal kapcsolatos összeesküvés-elmélet jól illeszkedik az „ötödik hadoszlop” politikájába, amely szerint a társadalom bizonyos csoportjai ellenséges külső szereplőkkel együttműködve összeesküvést szőnek a nemzeti erők pozícióinak felforgatása érdekében. Ugyancsak ennek része az a meggyőződés, hogy létezik egy erős külföldi szereplő, akinek ellenséges szándékai vannak a nemzettel szemben. A mítosz következő eleme az, hogy az ellenséges külföldi szereplő arra motiválja hazai híveit, hogy a nemzet megosztására és gyengítésére irányuló tervét végrehajtsák. Az „ötödik hadoszlop” összeesküvés-mítosz azt a széles körben elterjedt meggyőződést is tartalmazza, mely szerint maga a kapcsolat és a megvalósításra váró terv el vannak rejtve a nyilvánosság elől. Végül idetartozik az abban való hit, mely szerint a külföldi hatalom fenyegetésével szembeni fellépés megköveteli e hazai ügynökök leleplezését, korlátozását és esetleg kiűzését a nemzeti politikából.⁷⁷ Ahogy

Whitfield megjegyezte, ha valaki „a nemzetközi gazdaságot alattomosan fojtogató zsidók elképzeléseit akar-ná démonizálni, akkor erre a célra nincs alkalmasabb célszemély, mint Soros György, a világ legvirágzóbb befektetési alapjának, a bolygó legpotensebb befektetési csoportjának létrehozója és működtetője.” E sztereotip beállításban Soros mindenkinél jobban stigmatizálható, és egyúttal felelőssé tehető a nemzetközi zsidóság baljós gazdasági hatalmáért.⁷⁸

A magyarországi kereszténység állítólagos veszélyeztetettsége alapján a Hit Gyülekezetének vezetője arra figyelmeztetett, hogy „erkölcsi kötelességünk mindent megtenni annak érdekében, hogy megakadályozzuk egy olyan kormány létrejöttét az EU-ban, amely a homoszexuális házasságok, az áltudományos genderideológiák, az abortusz és a kábítószer liberalizálása, a kötelező migránskvóták és minden más, a zsidó-keresztény világnézetünkkel ellentétes dolog elfogadására akarja kényszeríteni tagállamait.”⁷⁹ A lelkész szerint mindezekre a „problémákra” Orbán a megoldás: „Magyarország miniszterelnöke, Orbán Viktor az ilyen politikák ellen foglalt állást. Remélhetőleg folytatja a nehéz és keskeny utat, amely Magyarországot az eljövendő új korszakba vezetheti.” A lelkész és egyháza bevándorlásellenességének és Orbán-párti érzelmeinek hirdetése

⁷⁷ Erin K. Jenne, András Bozóki, and Péter Visnovitz. 2022. „Antisemitic tropes, fifth columnism, and ‘Soros-bashing’: The curious

case of Central European University”. In Harris Mylonas & Scott Radnitz eds. *Enemies Within: The Global Politics of Fifth Columns*. Oxford: Oxford University Press, 45–72. p. 48.

⁷⁸ Stephen J. Whitfield. 2018. „The persistence of the protocols”. *Society* 55, 417–421.

⁷⁹ Németh. 2018. op. cit.

azonban nem korlátozódik a templomok falaira. Az elmúlt években Németh komoly médiabirodalmat épített ki, és a Hit Gyülekezetén kívül is sikerült tömegeket elérnie.

Az iszlámellenességen túl a Hit Gyülekezte általában a társadalmi konzervativizmus értékeit terjeszti, és támogatja az Orbán-kormány kulturális programját. Nemcsak a családi értékeket hirdeti és az abortuszellenes elkötelezettséget támogatja, hanem úgy tűnik, határozottan ellenzi a nemek társadalmi konstrukcióként való felfogását is. A kormány és az egyházak szilárdan hisznek abban, hogy az embereket születésüktől fogva bináris biológiai különbözőségük (a két nem) választja el egymástól. Ezek a biológiai jellemzők állítólag egész életük során kizárólagos módon meghatározzák az emberek identitását. Az Alaptörvény tizedik módosítása kimondta, hogy „az apa férfi, az anya pedig nő”, és ennek alapján a kormány további intézkedéseket vezetett be az azonos nemű párok gyermekvállalásának és gyermeknevelésének diszkriminációjára. Ezek a párok nem kaphatják meg automatikusan a gyermekvállalás jogát, arra a kormánytól kell engedélyt kérniük. Eközben a kormány ismételten azt állítja, hogy a melegeket és leszbikusokat egyenlően kezeli a heteroszexuálisokkal, sőt a kormánypárti tisztviselők még azt is hozzátézik, hogy épp az ő muszlimellenes migrációs politikájuk a legjobb garancia arra, hogy a meleg és leszbikusok elkerüljenek mindenféle zaklatást.

2010 óta az Orbán-kormány két alkalommal kezdeményezett népszavazást. Először 2016-ban a migráció kezelését szolgáló európai kvóta-

rendszer ellen indított népszavazást. Bár a kampányt intenzív iszlamofób propaganda kísérte, amelyben összekapcsolták az iszlámot a terrorizmussal, a népszavazási részvétel a törvényben előírt küszöb alatt maradt, és jogilag eredménytelennek bizonyult. Ennek következtében a kormány nem tudta jogilag érvényesen leszavaztatni az európai uniós kvótarendszert Magyarországon, noha az Orbán-rezsim továbbra is elutasította a Közel-Keletről érkező menekültek befogadását.

Öt évvel később a kormány újabb népszavazást kezdeményezett, ezúttal az úgynevezett genderideológia ellen. A népszavazás célja az volt, hogy a választók támogatását megnyerje egy korábbi „gyermekvédő” jogszabályhoz, amellyel az Orbán-kormány tudatosan összekeverte a homoszexualitást a pedofíliával. A részvétel növelése érdekében a népszavazást a 2022-es országos választások napjára időzítették. A népszavazás négy, a korábbi homofób törvényhozás megfogalmazásánál kicsit enyhébb kérdése a következő volt: 1. Támogatja-e, hogy a szexuális orientációról szülői beleegyezés nélkül tanítsanak kiskorúakat a közoktatási intézményekben? 2. Támogatja-e a nemi átalakító terápiát kiskorú gyermekek számára? 3. Támogatja-e, hogy kiskorú gyermekek korlátlanul ki legyenek téve olyan szexuális tartalmú médiatartalmaknak, amelyek hatással lehetnek a fejlődésükre? 4. Támogatja-e a nemváltoztató médiatartalmak kiskorúaknak történő bemutatását?

A népszavazás újra jogilag eredménytelennek bizonyult, mert sok szavazó nem tudta értelmezni a kérdéseket a mindennapi életében. A

Fidesz megnyerte az országgyűlési választásokat, de a népszavazás – a viszonylag magas, de nem elégséges arányú részvétel ellenére – jogilag érvényes, de eredménytelen maradt.⁸⁰ Mindez nem gátolta meg az állami propagandát abban, hogy az igenek többsége alapján politikai győzelmet hirdessen.

Általában véve az autokráciák nem kedvelik a kétértelműséget, a fluiditást, a bizonyosság hiányát és a kontextualizálást, ezért ellenzik a választott identitás és a társadalmi konstruktivizmus liberális elképzeléseit. Az egyszerűsített bináris opozíciókat és az előre meghatározott, megkérdőjelezhetetlen, rögzített identitásokat részesítik előnyben. Az autoriter kormányok szabadság helyett biztonságot ígérnek az embereknek, ezért úgy gondolják, hogy a rögzített identitások propagálása megkönnyíti uralkodásukat. Végső soron Orbán muszlim migránsokkal és a genderideológiával kapcsolatos politikáját a hatalmi érdekek határozzák meg. Céljait elérendő, a rezsim vezetője elhatározta, hogy a pünkösdi hitvallású egyház segítségét is igénybe veszi a hagyományos társadalmi szerepek és identitások megerősítésének politikájában.

Németh szerepe a médiatérben

A magyarországi mediakínálatot a kormány által ellenőrzött média elsősorú dominanciája jellemzi. Ennek eredményeként a migráns- és muszlimellenes narratívák „a mai politikai és mediakörnyezetben nagyrészt

megkérdőjelezhetetlenek”.⁸¹ Ahogy azt Vidra Zsuzsanna megfigyelte,⁸² szinte az összes magyarországi médium terjeszt iszlamofób eszméket, habár eltérő mértékben. Tudósításaik az iszlámot és a muszlimokat többnyire az iszlamista terrorizmusra és a bevándorlásellenes üzenetekre redukálják. Ez egyaránt igaz az állami rádió- és tévécsatornákra és a legtöbb magánmédiára. A muszlim menekülteket és migránsokat „Európa inváziójának” részeként ábrázolják, és ez 2015, a „menekültválság” éve óta folyamatosan így van.⁸³

A Hit Gyülekezetéhez kapcsolódik néhány olyancsatorna, amely rendszeresen iszlamofób, bevándorlóellenes üzeneteket közvetít. Az *Átlátszó* internetes portál és a *Magyar Hang* hetilap oknyomozó riporterei kiderítették, hogy Németh egy Liechtensteinben bejegyzett offshore cég segítségével többségi tulajdonrészt szerzett az ATV tévécsatornában.⁸⁴ Az ATV évtizedeken át fontos információforrás volt a baloldali-liberális szavazók számára, még az SZDSZ megszűnése után is. Míg az első Orbán-kormány idején Németh Sándor és a Hit Gyülekezete páriák voltak a magyar politikában, addig 2010 után Németh közeledni kezdett az Orbán-rezsimhez. Nem csoda, hogy a Hit Gyülekezete

⁸⁰ Dóra Oprics. 2024. „How Hungary’s so-called child protection referendum was invalidated through a grassroots campaign”. *The Loop* (ECPR Blog), April.

⁸¹ Sereghy Zsolt. 2018. „Islamophobia in Hungary: National Report 2017”. In E. Bayraklı and F. Hafez eds. *European Islamophobia Report*. Istanbul: SETA, 305–324.

⁸² Vidra Zsuzsanna. 2019. „Countering Islamophobia in Hungary”. In I. Law, A. Easat-Daas, A. Merali, and S. Sayyid. eds. *Countering Islamophobia in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 123–152.

⁸³ Jones-Gailani & Göbl. 2019. op. cit. p. 399.

⁸⁴ Bodoky Tamás. 2020. „Wealthy pro-Orbán pastor secretly took over ownership in opposition-leaning TV channel, ATV”. *Atlatzo.hu*.

2012-re jogilag megkapta az általa remélt „bevett” egyházi státuszt.

A korábban Magyarország utolsó ellenzéki tévéadójaként ismert ATV Németh 2010-es évekbeli kormánypárti manőverei után szelektíven kormánypárti üzeneteket kezdett sugározni, miközben átmenetileg megtartotta általános ellenzéki profilját. A Hit Gyülekezete 2014 óta jelentős támogatásban részesül, az ATV pedig megrendeléseket és reklámokat kap a kormánytól. Eközben Németh elkezdett kormánypárti üzeneteket propagálni. Fontos ideológiai kérdésekben, különösen az iszlamofóbiában, a családi értékekben és a rendvédelem kérdésében a tévécsatorna a kormány mellé állt. Ahogy Németh erősítette kormánypárti politikai pozícióját, úgy tudta növelni részesedését az ATV-nél is.

Az ATV-nél dolgozó munkatársak panaszkodtak a televízió erősödő szerkesztői elfogultságára és arra, hogy szerintük a kereskedelmi televízió korábbi ellenzéki szerkesztői hozzáállásától való határozott eltérés tapasztalható.⁸⁵ Egyes kutatók rámutattak az egyház szerepére „Orbán Viktor propagandaállamának” kiépítésében.⁸⁶ Bár Németh

tagadta azokat a vádakot, hogy az ATV irányvonalát a Fidesz érdekei szerint alakítaná, elismerte, hogy az „állami hirdetések nagyon fontosak az [ATV] pénzügyei szempontjából.”⁸⁷ Miközben az Orbán-kormány megnehezítette – egyes esetekben lehetetlenné tette – a független médiacsatornák munkáját,⁸⁸ soha nem fenyegette a Hit Gyülekezethez kötődő állomásokat.

Ezek a fejlemények megkérdőjelezik Holly Folk téziséét, mely szerint a Hit Gyülekezete nem az amerikai pünkösdi egyházak másolata, mivel ez a közösség „határozottan kiáll a vallásszabadság és más polgári jogok, például a sajtó- és egyesülési szabadság mellett, és határozottan ellenzi a fasisztust.”⁸⁹ Habár ez 2010 előtt valóban így volt, Orbán autoriter populistá rendszerváltása óta a Hit Gyülekezete aktív szerepet játszik a sajtószabadság veszélyeztetésében és a rendszer legitimálásában. E sorok írói Orbánt és a Fideszt önmagában nem tartják fasisztának, de ezen a téren vita van az elemzők között. Számos megfigyelő a Fidesz retorikáját és politikai érvelését lényegében fasisztának vagy fasisztoidnak minősítette.⁹⁰ A Hit Gyülekezete ellenzi a fasisztust önmagában, de mégsem zavarja sem az agresszív nacionalista és az ellenfeleket szisztematikusan megbé-

⁸⁵ Eva S. Balogh. 2020. „Hungary’s very own Elmer Gantry?” *Hungarian Spectrum*. Bódis András. 2021. „Hungary’s government in reality controls more than half of leading media”. *Balkan Insight*. január 14. <https://balkaninsight.com/2021/01/14/hungarys-government-in-reality-controls-more-than-half-of-leading-media/>

⁸⁶ Haraszti Miklós. 2020. „Viktor Orbán’s propaganda state”. In János M. Kovács and Balázs Trencsényi, eds. *Brave New Hungary: Mapping the „System of National Cooperation”*. Lanham: Lexington Books, 211–224. p. 219. Benjamin Novak. 2018a. „Faith Church leader denies being in cahoots with Fidesz”. *The Budapest Beacon*. Benjamin Novak. 2018b. „Faith Church founder Rev.

Sándor Németh uses sermon to endorse Viktor Orbán and Fidesz”. *The Budapest Beacon*.

⁸⁷ Novak. 2018a. op. cit.

⁸⁸ Haraszti. 2020. op. cit.

⁸⁹ Folk. 2017. op. cit. p. 108.

⁹⁰ Jason Stanley. 2020. *How Fascism Works: The Politics of Us and Them*. New York: Random House. Bartus László. 2015. *Az Unió első fasiszta állama*. Budapest: Wesley. Ungváry Rudolf. 2014. *A láthatatlan valóság: A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon*. Bratislava: Kalligram.

lyegző, dehumanizáló retorika, sem az Orbán és a Fidesz által folytatott, autokratizálódó politika. Éppen ellenkezőleg, a Hit Gyülekezete hozzájárult a bevándorlók, a muszlimok és az abortusz kérdésében *pro choice* álláspontot képviselő állampolgárok megbélyegzéséhez, ahogyan a sorozással fenntartotta az antiszemita összeesküvés-mítoszokat is. Ez hasonló az amerikai Republikánus Párton belüli szélsőjobboldali tömörülésekhez, amelyek szintén hajlamosak megbélyegezni a fenti társadalmi csoportok tagjait.⁹¹

A Hit Gyülekezete, illetve Németh Sándor személyesen nemcsak az ATV tulajdonosa, ahol fia, Németh Szilárd vezérigazgatóként dolgozik, hanem jelentős befolyása van a Spirit FM rádióra is, amely a fia egyesületének tulajdonában van. A Spirit FM összes műsorvezetője az ATV székhelyén van bejegyezve, és a két médium műsorvezetői között jelentős átfedés van. A Spirit FM rendszeresen megismétli az ATV egyes műsorait. Az Orbán-rezsim médiahatósága 2022-ben, annak lejártja után elvette a frekvenciaskálát a liberális Klubrádiótól és a Spirit FM-nek ítélte oda. Ez a frekvenciaosztási eljárásba való törvénytelen, közvetlen kormányzati beavatkozás lehetővé tette, hogy a Hit Gyülekezete tíz évre megkapja a frekvenciát.⁹² Mindez világossá tette a kormányzat azon szándékát, hogy a megmaradt félautonóm intézménye-

ket szorosabban ellenőrizze, illetve a közvetlen propaganda és a közvetett manipuláció közötti mozgásteret kiszélesítse.

Németh tagadta, hogy „összejátsszana a Fidessel”,⁹³ ennek ellenére, ahogy fentebb is láttuk, a tiszteletes több alkalommal is kifejezte támogatását Orbán mellett. Úgy tűnik, Németh és egyháza Orbánhoz való hűsége kifizetődött. Amellett, hogy a 2012-es vallásjogi reform után nem törölték a bevett egyházak nyilvántartásából – ahogy az összes többi pünkösdi egyházat –, 2018-ban a Fidesz-kormány 758 millió forintot juttatott a Hit Gyülekezetének. Ebből 394 millió forintot egy konferencia-központ építésére szántak a Hit Park bővítéseként az egyház budapesti központjában. A másik 364 millió forintot a Németh által alapított pünkösdi teológiai iskola, a Szent Pál Akadémia kapta.⁹⁴

2020-ban a kormány megállapodást írt alá a Hit Gyülekezetével. A pünkösdi közösség sajtóközleménye szerint „[a] kormány a legnagyobb magyar evangélikus egyház tevékenységét a társadalom számára értékesnek ismerte el. Európában egyedülálló, hogy egy kormány nemcsak teljes vallásszabadságot biztosít egy karizmatikus evangélikus egyháznak, hanem ugyanolyan jogi és pénzügyi támogatást nyújt számukra, mint a többi főáramú felekezetnek.”⁹⁵ Nincs tehát akadályja annak, hogy Németh egyháza és a Fidesz közötti jó kapcsolat a következő években is folytatódjék.

⁹¹ Armin Langer. 2022. op. cit. Nancy MacLean. 2017. *Democracy in Chains: The Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America*. New York: Penguin.

⁹² Rényi, Pál Dániel. 2022. „A saját médiatörvényét is kijátszotta a hatalom, hogy bebetonozhassa a Németh-család rádióját”. *444.hu*.

⁹³ Novak. 2018. op. cit.

⁹⁴ Német Tamás. 2017. „758 milliót ad a kormány a Hit Gyülekezetének”. *Index*.

⁹⁵ Hit Gyülekezete 2020. A kormányval kötött megállapodás.

Következtetések

A Hit Gyülekezetének rendszerváltás utáni története egy korábban elnyomott, antikommunista gyülekezet története, amelynek vezetője, Németh Sándor lelkész mindent megtett azért, hogy a közösség elfogadott egyházzá váljon Magyarországon. Ennek érdekében Németh igyekezett szövetséget kötni befolyásos politikai erőkkel, először a rendszerváltás legradikálisabb képviselőjével, a liberális SZDSZ-szel. Ahogy a Hit Gyülekezet tagja dinamikusan növekedett az 1990-es és 2000-es években, a politikai pártok egyre inkább felkarolták az alulról szerveződő közösséget az általuk remélt közel 100 ezer szavazó megnyerése érdekében. Bár a Hit Gyülekezet kezdetben közel sem volt politikailag olyan befolyásos, mint a magyar társadalomba régóta beágyazódott katolikus egyház vagy a református közösségek, tagjainak elkötelezett és fegyelmezett politikai aktivitása vonzónak bizonyult a pártok számára.

Kimutattuk, hogy Németh erőfeszítései összességében sikeresek voltak, mert a 2010-es hatalomváltás után Orbán Viktor kétharmados parlamenti többséggel a Hit Gyülekezetét bevett egyházi státuszba emelte. Ezzel egyidejűleg azonban nemcsak a Hit Gyülekezetének társadalmi befolyása nőtt, hanem az ország politikai rendszere is alapvetően megváltozott.⁹⁶ Ebben a cent-

ralizált, autokratizálódó politikai rendszerben a Hit Gyülekezet jelentős politikai befolyásra tett szert, nagyrészt a növekvő médiabirodalma révén.

A Hit Gyülekezetének felemelkedése az autokratikus rezsim politikai kísérletének tekinthető. Bár névlegesen függetlenek az államtól, a nagy bevett egyházak Magyarországon továbbra is az állami finanszírozástól függenek, és gyakorlatilag kénytelenek együttműködni a hivatalban lévő kormánnyal. Mivel a politikai jobboldal, beleértve az Orbán vezette Fideszt is, hagyományosan a nagyobb keresztény felekezetek támogatásával igyekezett növelni legitimitását, az állam és egyház közötti kapcsolat különösen szoros volt a jobboldali kormányok idején. Ennek következtében a nagyobb bevett egyházak ellenőrzése stratégiai jelentőséggel bírt az Orbán-rezsim számára, főképpen a két legnagyobb felekezet, a katolikusok és a reformátusok tekintetében. Az egyházak politikai alárendeltsége azonban csökkentette hitelességüket és aláásta szellemi függetlenségüket.

Jelentős médiabirodalmat irányító pünkösdista karizmatikus egyházként a Hit Gyülekezet további spirituális erőforrásokat és politikai mozgósító kapacitást kínált a radikalizálódó rezsim számára, amelyet a nagyobb, történelmileg bevett egyházak nem tudtak vagy részben nem is akartak létrehozni. Ellentétben néhány olyan demokratikus országgal, ahol erős hagyománya van az egyház és az állam szétválasztásának, Magyarországon nem fordult

⁹⁶ András Bozóki. 2015. „Broken democracy, predatory state, and nationalist populism”. In Krasztev Péter & Jon Van Til. eds. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy*. Budapest and New York: CEU Press, 3–36. Kovács János M. & Balázs Trencsényi eds. 2020. *Brave New Hungary: Mapping the „System of National*

Cooperation”. Lanham: Lexington Books.

elő, hogy egy karizmatikus keresztény közösség önmagától vált volna politikailag befolyásossá. Sokkal inkább arról van szó, hogy az autoriter állam saját politikai céljaira használta fel a bevett egyházi státuszért küzdő gyülekezetet.

Paradox módon a Hit Gyülekezetének felemelkedése politikai autonómiájának elvesztésével járt együtt. Ma a Hit Gyülekezte nemcsak vallási közösség, hanem a gyülekezet vezető lelkész családjának sikeres

üzleti vállalkozása is. A karizmatikus gyülekezetet a kormány korrumpálta és kooptálta, így a korábban autonóm közösség az Orbán-rezsim egyik politikailag legelkötelezettebb legitimációs intézményévé vált. A Hit Gyülekezte körüli fejlemények jól illusztrálják a magyarországi keresztény-nemzeti politika útját, amelyben a kereszténység ideológiailag radikalizált változatát az egyre autokratikusabb politikai rezsim eszközként használja fel.

